

УДК 616.314:378]-053.2(477) (091)

DOI <https://doi.org/10.32782/health-2023.4.36>

ІСТОРІОГЕНЕЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ В УКРАЇНІ

Єфремова Оксана Василівна,

кандидат медичних наук,

доцент кафедри стоматології дитячого віку

Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

ORCID: 0000-0002-5149-2151

Аргументовано актуальність надання спеціальної медичної освіти майбутнім лікарям-стоматологам. Узагальнено, що робота стоматологічної служби відзначається певними історичними віхами, серед яких особливої значущості набуває професійна підготовка майбутніх фахівців стоматологічного профілю. Актуалізовано доцільність ретроспективного аналізу становлення стоматології як медичної сфери, науки, освітньої галузі. Узагальнено, що навчання фахівців зазначеної спеціальності відбувалося в зуболікарських школах, першу з яких було засновано в 1893 р. в Одесі. Розширення змісту професійної освіти лікарів, які б надавали допомогу не лише в лікуванні зубів, а й комплексу різних захворювань щелепно-лицевої ділянки, пов'язується з військовими діями на початку ХХ століття. Кадрове забезпечення стоматологічної галузі в Україні відбувалося на основі розбудови одонтологічних факультетів та реорганізації зуболікарських шкіл. З 1930 р. в українських медичних закладах вищої освіти почали створюватися спеціальні факультети та інститути для підготовки кваліфікованих лікарів-стоматологів. Узагальнено, що від початку закладення основних підвалин стоматологічної освіти в Україні пройшло приблизно 100 років. Сучасний етап професійної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів відзначається тим, що випускники медичних закладів вищої освіти мають змогу визначити різні аспекти і напрями роботи за фахом з урахуванням основних завдань стоматологічної сфери. Сучасні тенденції розвитку стоматологічної освіти в Україні враховуються у відповідному Стандарті, затвердженому Наказом Міністерства освіти і науки України. Аналіз історіогенезу розвитку стоматологічної освіти на сучасному етапі свідчить про акцентуацію уваги на реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців стоматології дитячого віку. Аналізуючи історичні віхи становлення і розвитку стоматологічної освіти в Україні, відзначено наявність особливостей професійної підготовки майбутніх дитячих стоматологів, що потрібно враховувати в процесі навчання студентів.

Ключові слова: стоматологія, професійна підготовка, освіта, історіогенез, ретроспективний аналіз, лікарі-стоматологи, дитячі стоматологи.

Oksana Yefremova. Historiogenesis of professional training of future pediatric dentists in Ukraine

The relevance of providing special medical education to future dentists is argued. It is summarized that the work of the dental service is marked by certain historical milestones, among which the professional training of future specialists in the dental profile acquires special significance. The expediency of a retrospective analysis of the development of stomatology as a medical field, science, and educational field has been updated. It is summarized that the training of specialists in this specialty took place in dental schools, the first of which was founded in 1893 in Odesa. The expansion of the content of the professional education of doctors, who would provide assistance not only in the treatment of teeth, but also a complex of various diseases of the maxillofacial area, is associated with military actions at the beginning of the 20th century. Staffing of the stomatology industry in Ukraine was based on the development of odontology faculties and the reorganization of dental schools. Since 1930, special faculties and institutes for the training of qualified dentists began to be created in Ukrainian medical institutions of higher education. It is summarized, approximately 100 years have passed since the foundation of dental education in Ukraine was laid. The modern stage of professional training of future dentists is characterized by the fact that graduates of medical institutions of higher education are able to determine various aspects and directions of work by profession, considering the main tasks of the dental field. Modern trends in the development of dental education in Ukraine are considered in the relevant Standard approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The analysis of the historiogenesis of the development of dental education at the current stage shows the emphasis on the implementation of the competence approach to the professional training of future specialists in pediatric dentistry. Analyzing the historical milestones of the formation and development of dental education in Ukraine, the presence of specific features of the professional training of future pediatric dentists, which must be considered in the process of student education, was noted.

Key words: dentistry, professional training, education, historiogenesis, retrospective analysis, dentists, pediatric dentists.

Вступ. Еволюційні процеси у всіх сферах розвитку суспільства мають певні витоки, що свідчать про започаткування діяльності людини як активного постачальника і споживача необхідних послуг, спрямованих на задоволення нагальних потреб як окремої людини, так і суспільства загалом. Наявний нерозривний зв'язок між цивілізаційним розвитком особистості та сферою медичного обслуговування. Медичні послуги покликані надавати лікарі відповідної кваліфікації та спеціалізації залежно від наявних змін в організмі людини. Виникнення проблем, пов'язаних із захворюваннями щелепно-лицевої частини, зумовлює необхідність лікування, надання й отримання людиною необхідної кваліфікованої стоматологічної допомоги, що має певні специфічні ознаки на кожному історичному етапі поступу суспільних трансформацій.

Накопичений досвід роботи стоматологічної служби відзначається певними історичними віхами, що в ретроспективі дає змогу розглянути минулі події становлення стоматології як медичної сфери, науки, освітньої галузі професійної підготовки сучасних фахівців зазначеного напрямку. Тому аналіз історіогенезу в контексті наукової розвідки дає змогу зосередити увагу на різних аспектах реалізації просторово-часового або хронологічного методологічного підходу, який «збов'язує до усвідомлення умов, зв'язків, детермінант, значень, в яких відбувається життєдіяльність того чи іншого фахівця» [1, с. 93], наприклад, лікаря-стоматолога, що сприятиме осмисленню й узагальненню історико-професійного процесу розвитку стоматологічної допомоги різним верствам населення і, зокрема, пацієнтам дитячого віку.

Мета та завдання написання статті полягають у тому, щоб встановити основні історичні проміжні досягнення у становленні медичної освіти майбутніх стоматологів, які впливають на сучасний розвиток професійної підготовки фахівців дитячої стоматології у закладах вищої медичної освіти в Україні.

Матеріали та методи. Використовувався теоретичний аналіз наукових джерел у контексті дослідження; здійснювалося порівняння стану стоматологічної освіти на різних історичних етапах розвитку професійної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів і зокрема дитячих стоматологів.

Результати. Ретроспективний аналіз питання професійної підготовки майбутніх стоматологів на теренах сучасної України свідчить, що

навчання фахівців зазначеної спеціальності відбувалося в так званих «зуболікарських школах».

Дослідники стверджують, що першу зуболікарську школу в Україні було засновано в Одесі у 1893 році Т.О. Тичинським і І.І. Марголіним [2]. Мережа таких закладів зростала і вже «на початку ХХ ст. в Києві існували три зуболікарські школи: Перша Київська зуболікарська школа лікаря Л. Бланка (1904–1918), Київська зуболікарська школа приват-доцента Київського університету Св. Володимира М.М. Жука (1904–1910), Київська зуболікарська школа (1898–1919) лікарів Л. Головчинера, С. Лур'є, О. Плінера» [3, с. 40].

І хоча в назві таких шкіл використовується поняття «зуболікарська», проте необхідну стоматологічну допомогу надавали особи, які не отримували загальної медичної освіти, а володіли лише технічними вміннями і навичками дантиста, який здійснював стоматологічні маніпуляції із зубами пацієнта, та зубного лікаря, у функції котрого входило ще й вирішення проблем із захворюванням порожнини рота. Тому ані дантистів, ані зубних лікарів того часу не відносили до плеяди лікарів, допоки вони не склали відповідні іспити на медичному факультеті університету.

Дослідження історіогенезу становлення стоматологічної освіти в Україні дає змогу конкретизувати період (завершення ХІХ ст. – початок ХХ ст.), упродовж якого підготовка фахівців стоматологічних спеціальностей здійснювалась у зуболікувальних школах. Дослідники звертають увагу на той факт, що відповідну освіту в таких зуболікувальних школах можна було здобути лише у великих містах: у Києві, Одесі, Харкові, Катеринославі (Дніпрі), Львові [4]. Така обмежена кількість освітніх закладів стоматологічного профілю не давала змоги забезпечити потреби суспільства в компетентних фахівцях, тому необхідні стоматологічні послуги надавали переважно земські лікарі та фельдшери. Відповідно, більшість населення не мала змоги отримати кваліфіковане лікування і вирішення різнопланових проблем у захворюваннях щелепно-лицевої частини організму людини. Такі послуги для вирішення медичних стоматологічних проблем могли собі дозволити заможні верстви населення, які проживали переважно у великих містах [4].

Позаяк до 1917 р. усі зуболікарські школи в Україні були приватними, тому у загальнодоступних медичних закладах (лікарнях) не було офіційних посад лікарів-стоматологів. Така ситуація зумовлювалась як значними фінансовими витратами на відповідну освіту, так і відсутністю

спеціальної освіти майбутніх лікарів-стоматологів у медичних університетах.

І хоча фахівці «зуболікарської сфери» того часу неодноразово зверталися до державотворців з пропозиціями організувати спеціальні заклади професійної освіти лікарів, які б надавали допомогу не лише в лікуванні зубів, а й комплексу різних захворювань щелепно-лицевої ділянки, однак вирішення зазначеної нагальної проблеми започаткувалося в результаті Першої світової війни. У цей період зросла кількість осіб, які внаслідок участі у військових діях того часу отримали поранення, що спричинили дефекти і пошкодження щелеп, зубів, обличчя тощо.

Таким чином, актуалізувалася проблема підготовки таких фахівців, котрі «спеціалізувалися на лікуванні захворювань порожнини рота, щелеп і суміжних ділянок лица та шиї, – стоматології (від грец. слів «рот» і «слово»), яка набула широкого розвитку вже в радянській медицині» [3, с. 41]. Отже, уже на початку ХХ ст. набуло особливої важливості і своєчасності питання спеціальної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів у медичних закладах вищої освіти.

Науковці стверджують, що кадрове забезпечення стоматологічної галузі в Україні відбувалося на основі розбудови одонтологічних факультетів та реорганізації зуболікарських шкіл [5]. Спостерігається інтеграція різних напрямів здобуття стоматологічної освіти. Такий підхід сприяв динамічному і стрімкому розширенню кадрового забезпечення стоматологічної сфери кваліфікованими фахівцями з вищою медичною освітою.

Проте лише з 1930 р. в українських закладах вищої освіти почали створюватися спеціальні факультети (одонтологічний факультет, який згодом отримав назву стоматологічний) та інститути для підготовки кваліфікованих лікарів-стоматологів. Однак на той час не виокремлювалися конкретні спеціалізації фахівців стоматології, що не давало змоги виокремити специфіку роботи дитячого стоматолога й визначити особливості професійної підготовки фахівців для роботи з пацієнтами дитячого віку.

Узагальнення результатів ретроспективного аналізу розвитку стоматологічної освіти в Україні дає змогу дослідникам конкретизувати найбільш продуктивний етап професійної підготовки лікарів-стоматологів. Тривалість такого етапу в історичному аспекті досить незначна – приблизно 100 років від початку закладення основних підвалин стоматологічної освіти [6]. Нині стоматологічні факультети й інститути впродовж

п'ятирічного періоду навчання надають майбутнім лікарям-стоматологам не лише суто стоматологічну підготовку, а й загальну медичну освіту. Після випуску в дипломі спеціаліста в галузі стоматології зазначено «лікар-стоматолог». Протягом наступного дворічного навчання в інтернатурі фахівець отримує сертифікат «лікаря-спеціаліста» та має доступ до самостійної стоматологічної практики [6, с. 73].

Сучасний етап професійної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів відзначається тим, що випускники медичних закладів вищої освіти мають змогу визначити різні аспекти і напрями роботи за фахом з урахуванням основних завдань стоматологічної сфери:

- урахування специфіки надання стоматологічної допомоги різним групам пацієнтів (що підкреслює важливість підготовки дитячих стоматологів);

- готовність до санітарно-просвітницької та профілактичної роботи з потенційними пацієнтами, щоб попередити виникнення захворювань щелепно-лицевої ділянки, що зумовлює необхідність розширення професійного світогляду та комунікативних умінь і навичок майбутніх лікарів-стоматологів;

- уміння використовувати сучасні методи діагностики і лікування стоматологічних захворювань із застосуванням у роботі нової медичної техніки, апаратури, лікарських засобів;

- бути готовими до систематичного підвищення кваліфікації та ін.

Сучасні тенденції розвитку стоматологічної освіти в Україні враховуються у відповідному Стандарті, затвердженому Наказом Міністерства освіти і науки України. У документі конкретизовано об'єкт діяльності майбутніх лікарів-стоматологів: збереження здоров'я, зокрема стоматологічного, профілактика, діагностика та лікування стоматологічних захворювань людини [7].

Специфіка професійної діяльності сучасного лікаря-стоматолога потребує від студентів набуття широкого теоретичного контенту знань гуманітарних, фундаментальних (природничих і суспільних) та клінічних наук з питань охорони здоров'я населення, профілактики, діагностики та лікування стоматологічних захворювань людини на індивідуальному, родинному та популяційному рівнях, необхідних для здійснення професійної діяльності лікаря-стоматолога [7]. Саме індивідуальний і родинний рівні надання стоматологічної допомоги потребують від лікаря-стоматолога врахування вікових особливостей

розвитку організму, зокрема дитячого. Важливо враховувати і специфіку спілкування як з пацієнтом-дитиною, пацієнтом-підлітком, так і з його рідними (батьками, опікунами, іншими супроводжувачами). Тому студенти покликані опанувати не тільки спеціальні стоматологічні «методи, методики та технології: анамнестичні, клінічні, лабораторні, рентгенологічні та функціональні методи діагностики згідно з протоколами надання медичної допомоги; технології діагностики, лікування та профілактики стоматологічних захворювань, управління та організації роботи в галузі охорони здоров'я» [7, с. 6], а й бути готовими до професійно-комунікативної взаємодії з пацієнтами різного вікового цензу.

Аналіз історіогенезу розвитку стоматологічної освіти на сучасному етапі свідчить про акцентуацію уваги на реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців стоматології. Так, у Стандарті [7] конкретизовано загальні компетентності, які характеризують рівень готовності випускників медичних закладів вищої освіти стоматологічного профілю до кваліфікованої роботи за фахом:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, що уможливорює визначення студентами специфіки роботи лікаря-стоматолога з пацієнтами дитячого віку, на відміну від дорослих пацієнтів;

- знання та розуміння предметної сфери професійної діяльності, що потребує не тільки вивчення дисциплін стоматологічного змісту, а й підготовки у сфері вікової психології, зокрема психології дитячого віку;

- здатність застосовувати знання у практичній діяльності (зокрема, в організації ефективної комунікативної взаємодії з пацієнтами різних вікових категорій), що дає змогу майбутнім дитячим стоматологам адаптуватися і працювати в нових ситуаціях, позаяк кожен пацієнт відрізняється певними особистісними характеристиками;

- здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел, що сприятиме підвищенню рівня професійної компетентності сучасних дитячих стоматологів і досягненню світових стандартів тощо.

Позаяк вища стоматологічна освіта має свою специфіку, тому у Стандарті конкретизовані спеціальні (фахові, предметні) компетентності [7], які покликані опанувати студенти, які здобувають вищу освіту дитячого стоматолога:

- спроможність збирати медичну інформацію про пацієнта й аналізувати клінічні дані, що

в контексті дослідження зосереджує увагу на врахуванні особливостей розвитку організму пацієнтів дитячого віку;

- спроможність планувати і проектувати процес надання медичної допомоги та проводити заходи із профілактики захворювань органів і тканин ротової порожнини та щелепно-лицевої частини в пацієнта-дитини чи пацієнта-підлітка;

- виконувати медичні та стоматологічні маніпуляції у процесі надання допомоги пацієнтам дитячого віку, що потребує знань з анатомії, фізіології та психології розвитку дитячого організму;

- спроможність здійснювати ефективне лікування основних захворювань органів і тканин ротової порожнини та щелепно-лицевої частини організму дитини та ін.

Важливою віхою в історіогенезі сучасної стоматологічної освіти є розширення когнітивного аспекту підготовки майбутніх дитячих стоматологів, котрі покликані знати сутність, специфіку прояву, протікання і лікування стоматологічних захворювань у пацієнтів дитячого віку, що у Стандарті [7] стосується:

- патології зубів (гіпоплазія емалі; ендемічний флюороз; вроджені вади розвитку твердих тканин зубів у дітей; карієс та його ускладнення в тимчасових та постійних зубах у дітей; травматичні ураження зубів);

- патологія пародонту (гінгівіт; ідіопатичні захворювання пародонту; пародонтит);

- патологія слизової оболонки порожнини рота – СОПР (алергійні хвороби; аномалії та захворювання язика; грибові ураження СОПР у дітей; прояви гострих вірусних та інфекційних захворювань на СОПР (дифтерія, вітряна віспа, кір, інфекційний мононуклеоз, скарлатина) та ін.);

- запальні захворювання щелепно-лицевої ділянки (періостит; остеомієліт щелеп; захворювання скронево-нижньощелепного суглоба, слинних залоз та ін.);

- травми щелепно-лицевої ділянки (пошкодження м'яких тканин (рани, опіки), зубів, щелеп, лицевих кісток тощо);

- вроджені вади розвитку обличчя (незрощення верхньої губи, альвеолярного відростка, твердого та м'якого піднебіння (ізолювані та наскрізні); аномалії прикріплення м'яких тканин порожнини рота (вуздечок губ, язика, мілке переддвер'я порожнини рота) та ін. [7].

Таким чином, аналізуючи історичні віхи становлення і розвитку стоматологічної освіти в Україні, можемо відзначити наявність особливостей професійної підготовки майбутніх дитя-

чих стоматологів, що потрібно враховувати в процесі навчання студентів.

Висновки. Ретроспективний аналіз професійної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів свідчить про наявність певних особливостей і відмінностей у навчанні майбутніх дитячих стоматологів і лікарів-стоматологів загальної практики. Погоджуємося з думкою науковців, що історичний аналіз досвіду професійної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів минулих років дає змогу глибше зрозуміти підґрунтя досягнень та помилок, осмислити пройдені шляхи і визначити закономірності еволюційного розвитку спеціаль-

ності. І це час для втілення найкращих напрацювань і створення фундаменту для розвитку стоматології майбутнього [6, с. 73].

Сучасні тенденції у розвитку стоматологічної науки спонукають до поглибленого вивчення студентами інноваційних підходів до надання стоматологічних послуг пацієнтам дитячого віку. Особливої уваги потребує пошук оптимальних та ефективних шляхів та педагогічних умов професійної підготовки майбутніх дитячих стоматологів, що визначаємо як перспективи подальших наукових розвідок у контексті дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихрущ В.О., Козловський Ю.М., Ковальчук Л.І. Основи наукових досліджень у педагогіці. Тернопіль : Крок, 2017. 340 с.
2. Шиміліна В.В. Зуболікарська допомога в Україні: історичні нариси (частина 2). *Oral and General Health*. 2022. Том 3. № 3. С. 34–39.
3. Пожевілова А., Пожевілова К. Історичні нариси становлення стоматології України у XX столітті. *Oral and General Health*. 2022. Том 3. № 3. С. 40–46.
4. Стоматологія України. Історичні нариси. / Під. ред. Мазур І.П., Павленко О.В., Скрипник І.Л. Харків : «СИМ», 2017. 192 с.
5. Українська наукова стоматологічна школа: історичні нариси. / За ред. І.П. Мазур, О.В. Павленко, І.Л. Скрипник. Кропивницький : Поліум, 2020. 224 с.
6. Мазур І.П., Вахненко О.М. Сторіччя української стоматології: здобутки та сучасні виклики. *Українські медичні вісники*. 2020. Т. 12. № 1 (84). С. 70–76.
7. Стандарт вищої освіти України. Рівень вищої освіти – другий (магістерський). Ступінь вищої освіти – магістр. Галузь знань 22 «Охорона здоров'я». Спеціальність 221 «Стоматологія» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.06.2019 р. № 879.

REFERENCES

1. Vykhruhshch, V.O., Kozlovskyy, Yu.M., Kovalchuk, L.I. (2017). *Osnovy naukovykh doslidzhen u pedahohitsi* [Basics of scientific research in pedagogy]. Ternopil: Krok, 340 p. [in Ukrainian].
2. Shymilina, V.V. (2022). *Zubolikarska dopomoha v Ukraini: istorychni narisy (chastyna 2)*. [Dental care in Ukraine: historical essays (part 2)]. *Oral and General Health*. Vol. 3. No. 3. P. 34–39 [in Ukrainian].
3. Pozhevilova, A., Pozhevilova, K. (2022). *Istorychni narisy stanovlennya stomatolohiyi Ukrayiny u XX stolitti* [Historical essays on the development of dentistry in Ukraine in the 20th century]. *Oral and General Health*. Vol. 3. No. 3. P. 40–46 [in Ukrainian].
4. *Stomatolohiya Ukrayiny. Istorychni narisy*. (2017). [Dentistry of Ukraine. Historical essays]. / Under ed. I.P. Mazur, O.V. Pavlenko, I.L. Skrypnyk. Kharkiv: «SIM», 192 p. [in Ukrainian].
5. *Ukrayinska naukova stomatolohichna shkola: istorychni narisy*. (2020). [Ukrainian scientific dental school: historical essays]. / Under ed. I.P. Mazur, O.V. Pavlenko, I.L. Skrypnyk. Kropyvnytskyi: Polyum, 224 p. [in Ukrainian].
6. Mazur, I.P., Vahnenko, O.M. (2020). *Storichchya ukrayinskoyi stomatolohiyi: zdobutky ta suchasni vyklyky* [A century of Ukrainian dentistry: achievements and modern challenges]. *Ukrainian medical news*. Vol. 12. No. 1 (84). P. 70–76 [in Ukrainian].
7. *Standart vyshchoyi osvity Ukrayiny. Riven vyshchoyi osvity – druhyy (mahisterskyy). Stupin vyshchoyi osvity – mahistr. Haluz znan 22 «Okhorona zdorovyua». Spetsialnist 221 «Stomatolohiya»* (2019). [Standard of higher education of Ukraine. The level of higher education – second (master's). The degree of higher education – master's degree. Field of knowledge 22 “Health care”. Specialty 221 “Dentistry”]: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 24, 2019 No. 879 [in Ukrainian].